

G O R E N J S K I O B I Č A J I

Narodni običaji izumirajo. Ponekod na Gorenjskem so se pa vendarle ohranili in spremljajo človeka skozi življenje. Že precej ob rojstvu se novorojenček z njimi seznanja.

Na Gorenjskem nesejo otroka čimprej h krstu. Botri vzamejo s seboj kos kruha in ga dajo prvemu otroku, ki ga srečajo. S tem hočejo pokazati, da bo tudi novorojenec dobrega srca in bo delil miloščino. Če krščenec po poti joče, pravijo, da bo dober pevec.

Za god še danes hodijo »ofirat«, t. j. godec igra na harmoniko in pod godovnikovim oknom dvigajo ploh, na katerem eden stoji. Pri spuščanju ploh močno udarja. V prejšnjih časih so godovnikom na čast tudi streljali z možnarji in so zvonili s kravjimi zvonci, ali pa so dali v kako posodo črepinje in so z njimi ropotali.

Pred poroko so hodili ženini na ogled. Ob tej priliki so si ogledali nevesto, živino, njive, travnike in vse, kar bo dobila za doto. Če ni bil ženin iz iste vasi kot nevesta, je moral nevesto odkupiti. Domači fantje so mu izročili kak teden pred poroko posebno pismo, s katerim so povedali, kako visoko cenijo nevesto. Potem so z ženinom precej časa »glijali« za njo. Pri tem ni smel nihče sesti, niti pokusiti vina ali podati ženinu ali nevesti roke. To so smeli šele, ko je ženin odšel odkupnino.

Nekaj dni pred poroko so tudi vozili »balo«. Ob tej priliki so fantje iz nevestine vasi »zavirali« ali »šrangali«. Vozovom so zavrli pred kako gostilno z dolgo žrdjo. Za njo so mlatili, vezali lonce, popravljali čevlje ali kvartali. Ko so dobili primerno odškodnino, so odstranili oviro.

Na dan poroke pa so šli ženinovi svatje s starešino na čelu po nevesto. Prvi se je peljal godec in za njim vsi svatje z drugom, ženinom in starešino. Vrata so našli zaprta in nekdo je moral skrivaj zlesti v hišo, da je

odprl vrata. Potem je starešina privedel pred ženina najstarejšo ženo v hiši. Ženin se je moral pri njej odkupiti. Potem je prišla »družica«. Nazadnje so privedli nevesto. Ko so dali starši mladima svoj blagoslov, so se odpeljali do cerkve.

Ko je prišla mlada k hiši, je niso pustili noter. Vse so gonili naprej in se jezili, da hočejo imeti mir okrog hiše. Ko je starešina povedal, čemu so prišli, so jim odprli vrata. Potem je ženinov sorodnik dvignil nevesto čez prag in mati ji je dala kuhalnico v znak, da bo ona nova gospodinja.

Na svatbi je oče izročil nevesti obljubljeni doto. Potem so plesali stare slovenske plesse. Če nista ženin in nevesta do polnoči izginila, so nevesto ukradli in ženin jo je moral odkupiti.

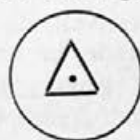
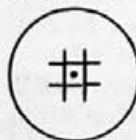
Vaški fantje so smeli na svatbo kot »zaplečniki«. V posebnem prostoru so dobili jed in pijačo, smeli so plesati, a med svate niso smeli. Svatba je včasih trajala več dni in na koncu je starešina povedal svatom račun, ki je bil včasih precej visok. Tudi za kuharice so pobirali posebej v kozico.

Tudi poljska dela so na Gorenjskem združena z zanimivi običaji:

Spomladi, ko začno orati, blagoslovijo kmetje z blagoslovljeno vodo plug in podorjejo kos beganice.

Kadar žanjice žanjejo in ne morejo v enem dnevu požeti vse njive, tedaj položijo tja, kjer nehajo, povese. Ob žetvi postrežejo žanjicam s krapi, ki so podobni ajdovim žgancem. Žanjice, ki pridejo v »taberh«, dobe prešče (kruhek, posut s soljo in kumno).

V nekaterih vaseh gospodinja dajo kruh od prve peke iz nove moke sosedovim otrokom. Ko denejo testo v peč, narede na hlebcu z nožem in prsti eno izmed takih podob:

Zraven pa molijo: »V čast sv. Duhu, Oče naš...« Ko vzamejo kruh iz peči, naredi v peči križ iz polen, da bi nanj sedle verne duše.

Ko so v prejšnjih časih sejali več lanu in delali več platna in raševine, so hodili zvečer fantje nagajat tericam. Trla so dekleta in žene. Teričniki so ukradli tericam kašo, ki so jo dobile za večerjo. Navadno so jo lepo okrasile s suhim »pušeljcem«. Ko so fantje kašo pojedli, so morali nesti skledo nazaj v hišo. Takrat so jih smela dekleta vleči za ušesa, zlasti tatu. Zato si je tat navadno privezal na ušesa jezevo kožo.

Ob takih prilikah so potem tudi plesali in gospodinja je morala plesati z največjim teričnikom, če je hotela imeti naslednje leto visok lan... Trli so navadno v skupni »paštbi«, ki jo je imela skoraj vsaka vas. Predli pa so od božiča do velike noči, a v kvatrnem tednu niso smeli.

Najbolj so se povsod ohranile navade za velike praznike.

Na sv. večer gospodar pokadi stanovanje in vsa gospodarska poslopja. To naredi ob večernem zvonjenju. Pri tem ga spremlja vsa družina in gospodinja z otroci škropi. Na vrata tudi naredijo tri križe. Pri tem opravi vsi molijo rožni venec. V prejšnjih časih so naredili po kmečkih hišah na sv. večer v »Bohkovem kotu« božič... Na lep prt so položili dva hlebca kruha: enega belega, enega črnega. Na ta dva so dali božični kolač. Tega so okrasili s svetimi podobami. Okoli mize pa so dali žito in verige, da bi bile tudi te reči deležne blagoslova. Pred jaslicami je morala goreti ves sveti večer luč.

Kdor je hotel v starih časih videti coprnice, je moral stopiti med polnočnico k vratom. Žena, ki je gledala med povzdigovanjem nazaj, je bila copernica, ker verniki gledajo naprej.

Včasih so verovali, da kdor na poti k polnočnici pade, bo kmalu umrl.

Večer pred novim letom hodijo fantje koledovat. Tedaj tudi po hišah

kadijo in škropijo. Gospodar zapiše tedaj k trem križem na vratih še letnico. Od starih kolednic se je do danes ohranila še tale:

Skoz' okno bom pokukal
bom videl, kdo si ti.
Za uh' te bom pocukal,
boš videl, kdo si ti.

Oj, bratec moj, nič se ne boj!
Saj se ne bo nič zgodilo nocoj!
Saj to se dobro ve,
da so brumni (pobožni) to ljudje.

Če vedo, da so pri kaki hiši pred kratkim klali, potem tudi pojo:

Sezite na polico
po eno ljubo klobasico!

Harmonikar pomaga, da laže pojo. Vzamejo pa koledniki vse, kar jim kdo da. (Klobase, meso, potice, pijačo.) Vse spravijo v vrečo. Kadar dovolj naberejo, grede koledniki h kaki revni družini in tam pojedjo, kar so nabrali, mnogo pa dajo revni družini.

Večer pred Tremi kralji tudi kadijo in škropijo. Tedaj zapiše gospodar k letnici in križem še G M B tako, da je sedaj na vratih:

19 — G + M + B — 40

Fantje tudi ta večer koledujejo in tisti, ki predstavlja Boltežarja, je navadno namazan s sajami, ali pa potegne čez obraz črno nogavico.

Ena najstarejših kolednic je tale:

Mi sveti trije kralji
k vam v hišo smo prišli;
darov bi radi dali,
a revni smo sami.

Ta zvezdica pred nami
utihne vsak prepir,
če boste radi dali;
bodite srečni zmir!

Kjer pa se jim nihče ne prikaže, pojo pesem, ki kaže užaljenost:

Pri vas je ena dolga veža,
pa nobenga noter ni.
Če nočete ven priti,
pa požrite vse sami!

Včasih je bil tudi sv. Štefan veliko bolj spoštovan. On je zaščitnik konj. Na njegov dan so imeli velike shode pri cerkvi na Blejski Dobravi in na Kupljenku ter na Bohinjski Beli.